

MODDIY XARAJATLARNI HISOBGA OLIHNING ZAMONAVIY USULLARI

MODERN METHODS OF ACCOUNTING FOR MATERIAL COSTS

¹Xamidova Suluv Yangiboyevna

¹*Texnologiya, menejment va kommunikatsiya instituti, "Iqtisodiyot, moliya va buxgalteriya hisobi" kafedrası professori v.b., iqtisodiyot fanlari doktori. ORCID: 0009-0009-4143-4407*

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Mazkur maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining muayyan turi qanchalik foydali ekanligi, ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishning mavjud tizimining samaradorligi, eng muhim ko'rsatkich – korxonaning ishlab chiqarish xarajatlari tarkibi, mahsulot tannarxini hisoblash usullari, boshqaruv hisobi tizimida xarajatlarni hisobga olish usullarining mezonlari, materiallar iste'molini me'yorlashning hisoblash va tahliliy usuli hamda standartlarni ishlab chiqishning eng ilg'or, ilmiy asoslangan usullari bo'yicha masalalar yoritilgan.

Eng. - This article discusses the issues of how profitable a certain type of activity of business entities is, the effectiveness of the existing system of organizing the production process, the most important indicator is the structure of the enterprise's production costs, methods for calculating the cost of products, criteria for methods of accounting for costs in the management accounting system, the most advanced, scientifically based methods for developing standards for calculating and analyzing the consumption of materials.

Kalit so'zlar: Keywords:

❖ *moddiy xarajat, haqiqiy tannarx, xarajatlar tarkibi, o'zgaruvchan va doimiy xarajatlar, rentabellik darajasi, ishlab chiqarish smetasi, tannarx hisoblash usullari, umumishlab chiqarish, umumxo'jalik va tijorat xarajatlari.*

❖ *material cost, actual cost, cost structure, variable and fixed costs, level of profitability, production estimate, methods of product costing, total output, total economic and commercial costs.*

Kirish.

Korxonalarda buxgalteriya hisobini davr talabi asosida tashkil etish, mahsulot tannarxini to'g'ri aniqlash, ishlab chiqarish xarajatlari hisobini yanada takomillashtirish bozor iqtisodiyotining muhim talablaridandir.

Iqtisodiy islohotlar boshlangan davrdan buyon o'tgan vaqt davomida respublikamizda iqtisodiy islohotlar yangi bosqichga ko'tarildi. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiy, shu jumladan

xarajatlar hisobi va tahlili sohasida ham bir qancha o'zgarishlarni amalga oshirishni talab etadi. Shuningdek, milliy ishlab chiqarishni shakllantirish va rivojlantirish, shu bilan birga ishlab chiqarish xarajatlarini va mahsulot tannarxini kamaytirish, uning tahlilini tashkil etish vazifalari belgilangan.

Globalashuv sharoitida ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi, ularni buxgalteriya hisobida yuritish va real sektorda mahsulot

tannarxini aniqlashni takomillashtirish, ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxi tahlilini tashkil qilishning buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari talablariga mos keladigan usullarini hamda tashkiliy tamoyillarini qo'llash masalalariga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, korxonalar faoliyatida xarajatlar hisobini tashkil etishning uslubiy asoslarini rivojlantirish bo'yicha taklif va mulohazalar berilgan.

O'zbekistonda don mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobini tashkil etish va takomillashtirish maqsadlarida xo'lik yurituvchi subyektlar operatsion faoliyat samaradorligini oshirish va xalqaro standartlar asosida joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda, "...so'nggi yillarda oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish, sohaga investitsiya mablag'larini jalb qilish va eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi 6,1 milliard AQSh dollaridan va ularning yillik eksport hajmi 510 million AQSh dollaridan oshdi" [1]. Respublika iqtisodiyotining bunday ko'rsatkichlar tizimida rivojlantirilishi amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarning samarasidir.

Ishlab chiqarish xarajatlarining muhim elementlaridan biri moddiy xarajatlardir. Moddiy xarajatlarni kamaytirish - ko'p tarmoqli sohada muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Har qanday korxonani tashkil etishning asosiy maqsadi - mahsulot ishlab chiqarish (ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish) hisoblanadi. Optimal boshqaruv va moliyaviy qarorlarni qabul qilish va bozorda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun o'z xarajatlarimizni bilishimiz va birinchi navbatda ishlab chiqarish xarajatlari haqidagi ma'lumotlarni tushunish kerak.

I. Kondratovanning fikricha, xarajatlarni tahlil qilish ularning samaradorligini

aniqlashga, ularning ortiqcha bo'lishini aniqlashga, ish sifatini tekshirishga, narxlarni to'g'ri belgilashga, xarajatlarni tartibga solish va nazorat qilishga, ishlab chiqarishning foyda va rentabellik darajasini rejalashtirishga yordam beradi [2].

Materiallarga bo'lgan talabni rejalashtirish ikkita asosiy muammoni hal qiladi - kerakli materiallarni sotib olish miqdori va vaqtini aniqlash. Ushbu qarorlar inventarni saqlash xarajatlarini va materiallarni sotib olish bilan bog'liq xarajatlarni belgilaydi.

Ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan materiallar miqdorini aniqlash ishlab chiqarish smetasini tuzishdan boshlanadi, u ma'lum bir davr uchun rejalashtirilgan yoki kutilayotgan sotish hajmiga asoslanadi. Ishlab chiqarish smetasi asosida materiallarga bo'lgan talablar jadvallari tuziladi.

Moddiy resurslardan samarali foydalanish uchun ishlab chiqarish hajmi va ko'rsatilgan texnik va texnologik chora-tadbirlar to'g'risidagi ma'lumotlarga asoslanib, texnik jihatdan asoslangan moddiy normativlar belgilanadi.

Xom ashyo, yoqilg'i, materiallar va ularning narxlaridan foydalanish me'yorlariga asoslanib, me'yoriy xarajatlar pul ko'rinishida hisoblanadi.

Moddiy boyliklarni iste'mol qilish darajasi quyidagi usullar yordamida hisoblanadi:

- hisoblash va analitik;
- eksperimental;
- hisobot va statistik.

Materiallar iste'molini me'yorlashning hisoblash va tahliliy usuli standartlarni ishlab chiqishning eng ilg'or, ilmiy asoslangan usuli hisoblanadi. Ushbu usul yordamida iste'mol stavkalari o'tgan yillardagi maxsus to'lovlar bo'yicha hisobot ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish va rejalashtirilgan davr uchun ushbu xarajatlardagi o'zgarishlarning mavjud tendensiyasini ekstrapolyasiya qilish asosida aniqlanadi.

Eksperimental usul real hayot sharoitida olingan eksperimental ma'lumotlarga asoslangan standartlarni belgilaydi. Boshqacha qilib aytganda, bu xom ashyo, materiallar, yoqilg'i va energiya iste'moli va hajmini o'lchash asosida individual standartlarni ishlab chiqish usulidir. Laboratoriya va tajribada ishlab chiqarish sharoitida ishlab chiqarilgan mahsulotlar (ishlar).

Hisobot - statistik usul - ishlab chiqarish resurslari uchun xarajatlar me'yorlari o'tgan davr uchun hisobot yoki statistik ma'lumotlar asosida belgilanadi. Bu usul birinchi ikkita usulni qo'llash imkoni bo'lmasa qo'llaniladi.

Ushbu mavzudagi yana bir ustuvor yo'nalish - iste'mol qilinadigan xom ashyo va moddiy boyliklarni baholashning eng samarali usulini tanlash.

"Moddiy xarajatlar" elementida aks ettirilgan moddiy boyliklarning qiymati ularni sotib olish narxini (QQSsiz), imtiyozlar va komissiyalar miqdorini, fond birjalarida brokerlik xizmatlarining narxini, transport uchun to'lovlarni o'z ichiga oladi, saqlash va yetkazib berish uchinchi tomon korxonalari tomonidan amalga oshiriladi.

Moddiy xarajatlarning tarkibi bir xil bo'lib, xom ashyo va materiallarga bo'lgan xarajatlarni o'z ichiga oladi (bitta ishlab chiqarish chiqindilaridan to'liq xom-ashyo sifatida foydalanish mumkinligini hisobga olgan holda, ulardan foydalanish yoki sotish mumkin bo'lgan narx bo'yicha qaytariladigan chiqindilar qiymati chegiriladi).

To'g'ridan-to'g'ri materiallarning narxi to'g'ridan-to'g'ri mehnat xarajatlari bilan birga asosiy xarajatlarni tashkil qiladi. A.Osmanovning ta'kidlashicha, mahsulot tannarxini hisoblashda moddiy xarajatlar mustaqil moddalar shaklida taqsimlanadi, shuningdek, umumishlab chiqarish, umumxo'jalik va tijorat xarajatlari kabi murakkab xarajatlar moddalariga kiritiladi [3].

Xarajat bahosida eng katta ulushni moddiy xarajatlar egallaydi. Shuning uchun to'g'ri hisobga olish va ularning bajarilishini

qat'iy nazorat qilish mahsulot tannarxi to'g'risidagi ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlaydi va uning kamayishiga yordam beradi.

Moddiy xarajatlar - belgilangan maqsadga erishish uchun moddiy resurslarni ishlab chiqarish jarayoniga jalb qilishning o'tmishdagi yoki kelajakdagi imkoniyatlarining ko'rsatkichidir.

Xarajatlarni rejalashtirish - bu butun korxonaning ham, uning alohida bo'linmalarining ham ishlab chiqarish maqsadlari va ularni amalga oshirish vositalarini belgilash ko'rinishidagi maqsadlarini aniqlash jarayoni. Moddiy xarajatlardan oqilona foydalanish va hisobga olish asosida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish zahiralarini aniqlash har qanday korxonada muhim vazifa hisoblanadi.

Moddiy xarajatlarni tasniflash xarajatlarni tan olish vaqtida asosiy faoliyat bilan bog'liq va bog'liq bo'lmagan moddiy xarajatlarni oddiy faoliyat uchun moddiy xarajatlarga va boshqa moddiy xarajatlarga bo'lishdan boshlanadi. O'z navbatida, oddiy faoliyat uchun moddiy xarajatlar sotilgan mahsulot tannarxiga kiritiladi.

Xarajatlarni boshqarish bilan bog'liq qo'shimcha tasniflash sohalari ham belgilanadi:

- ❖ ishlab chiqarish tannarxini hisoblash;
- ❖ qaror qabul qilish uchun;
- ❖ mahsulotlarni nazorat qilish va tartibga solish jarayonini amalga oshirish.

Moddiy xarajatlarning qiymati ishlatilgan xom ashyo, materiallar, sotib olingan yarim tayyor mahsulotlar, yoqilg'i, suv va energiya, transport, ta'minot va ularni sotib olish uchun boshqa xarajatlar bilan belgilanadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishda moddiy xarajatlar moddiy boyliklar iste'moli sodir bo'lgan hisobot davrining ishlab chiqarish xarajatlari kiritiladi. Moddiy xarajatlar xarajatlarning iqtisodiy elementi sifatida xom ashyo, asosiy va yordamchi materiallar, sotib olingan yarim tayyor

mahsulotlarga qo'shimcha ravishda yoqilg'i-energetika, ehtiyot qismlar va ta'mirlash uchun boshqa materiallar, asosiy vositalarni saqlash va ulardan foydalanish xarajatlarini o'z ichiga oladi, shu jumladan ekologik maqsadlarni ham.

Faoliyat hajmiga ko'ra moddiy xarajatlar o'zgaruvchan va doimiyga bo'linadi.

Maqsadli xarajatlarni hisobga olish usulini qo'llash doirasida maqsadli moddiy xarajatlarni, ya'ni kelajakdagi moddiy xarajatlarni aniqlash mumkin, ularning qiymati bozor ta'sirida bo'ladi.

Jahon amaliyotida foydalanish sohalari bo'yicha moddiy xarajatlarning quyidagi turlari ajratiladi:

- birliklarga texnik xizmat ko'rsatish uchun;
- mahsulot ishlab chiqarish uchun;
- mahsulotlarni sotish uchun.

Ye. Bobrovaning fikricha esa ishlab chiqarish uchun hisobdan chiqarilgan materiallar ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlar deb ataladi. Shu bilan birga, to'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlar ishlab chiqarish hisobi obyektlari bilan bevosita bog'liq bo'lgan har qanday moddiy xarajatlar bo'lishi mumkin, deb hisoblaydi [4].

I.V. Zaxarov, O.N. Kalachevalarning fikricha, agar ishlab chiqarish hisobining obyekti ishlab chiqarish mahsuloti bo'lsa, unda bevosita unga bog'liq bo'lgan moddiy xarajatlar mahsulot uchun bevosita moddiy xarajatlar sifatida qaraladi. Agar ishlab chiqarish hisobining obyekti bo'linma bo'lsa, u holda unga tegishli bo'lgan moddiy xarajatlar bo'linma yoki mas'uliyat markazining bevosita moddiy xarajatlari sifatida qaraladi [5].

Tadqiqot metodologiyasi.

Maqolada ilmiy mushohada, analiz va sintez usullari qo'llanildi hamda iqtisodchi olimlarning moddiy xarajatlar hisobini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-nazariy qarashlari ilmiy abstraksiyalash metodi yordamida o'rganildi. Ma'lumotlar korxonalarining moliyaviy hisobotlari, ishlab

chiqarish xarajatlari to'g'risidagi ma'lumotlar va sohaviy statistik manbalardan to'plandi. Tahlil qilish uchun korrelyatsion va regressiya tahlili, shuningdek, klaster tahlili kabi iqtisodiy-matematik usullar qo'llanildi. Xarajatlarning mahsulot tannarxiga ta'sirini o'lchash va omillarni aniqlash maqsadida dinamik qatorlar tahlili ham amalga oshirildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Ma'lumki, ishlab chiqarish jarayoni mahsulot yaratish bilan bog'liq xo'jalik operatsiyalari majmuidir. Mahsulotni yaratish jarayonida haqiqiy tannarx, shu jumladan uni ishlab chiqarish uchun sarflangan xarajatlar miqdori aniqlanadi.

Ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxini hisoblash buxgalteriya hisobining asosiy masalalaridan biridir. Bir tomondan, ishonchli va batafsil xarajatlar hisob-kitoblari buxgalteriya ma'lumotlarining ichki foydalanuvchilari - ma'muriyat, ta'sischi, aksionerlar uchun zarurdir. Ushbu ma'lumotlar muayyan iqtisodiy sharoitda faoliyatning muayyan turi qanchalik foydali ekanligini, ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishning mavjud tizimi samaralimi yoki yo'qmi, nimani o'zgartirish mumkin va kerak, qaysi yo'nalishda rivojlanishini aniqlash imkonini beradi. Boshqa tomondan, korxonaning ishlab chiqarish xarajatlari tarkibi majburiy soliq to'lovlarini, birinchi navbatda, daromad solig'ini hisoblash va to'lash uchun zarur bo'lgan eng muhim ko'rsatkichlardan biridir. Xarajatlarni hisoblashdagi xatolar jiddiy soliq oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Mahsulotni ishlab chiqarish va sotish bo'yicha barcha xarajatlar ishlab chiqarish tannarxidan foydalangan holda ifodalanadi. Shuning uchun boshqaruv hisobining eng muhim vazifalaridan biri mahsulot tannarxini hisoblash, ya'ni ishlab chiqarish xarajatlarini ishlab chiqarilgan mahsulot bilan taqqoslashdir.

Mahsulot tannarxini hisoblash har xil usullar yordamida amalga oshirilishi mumkin,

ya'ni tannarx obyektlari bo'yicha ishlab chiqarish xarajatlarini analitik hisobga olishning bir necha usullari va tannarx birliklarini hisoblash usullari mavjud. Har qanday usulni tanlash ishlab chiqarish

jarayonining xususiyatlarini, ishlab chiqarilayotgan mahsulotning tabiatini, uning tarkibini va qayta ishlash usulini hisobga olishga asoslanadi.

1-jadval

Tannarx hisoblash usullari*

Usul nomi	Turkumi	Mohiyati	Qo'llanish sohasi	Afzalligi
1. Analitik hisobga olish usullari (xarajatlar obyektlari bo'yicha)				
Buyurtmali usul	Individual	Har bir buyurtma alohida hisoblash obyekti sifatida qaraladi; xarajatlar buyurtma kartochkasiga to'planadi.	Mashinasozlik, qurilish, poligrafiya.	Aniq hisob
Jarayonli usul	Ommaviy	Ishlab chiqarish jarayonlari (tsexlar) bo'yicha xarajatlar yig'iladi va mahsulot birligiga bo'linadi.	Kimyo, neft, metallurgiya	Oddiqlik
Bosqichli usul	Ommaviy	Texnologik fazalarga bo'linib, har bir fazadagi tayyor mahsulot (yarim mahsulot) tannarxi alohida aniqlanadi.	To'qimachilik, oziq-ovqat, shisha ishlab chiqarish	Bosqichli nazorat
Partiyali usul	Individual	Mahsulot partiyalari bo'yicha xarajatlar alohida hisoblanadi.	Dori-darmon, oziq-ovqat ishlab chiqarish	Partiya nazorati
Normativ usul	Normativ	Xarajatlar avvaldan belgilangan normativlar asosida hisoblanadi; normativ va haqiqiy xarajatlar farqi alohida aniqlanadi.	Ko'p tarmoqli ishlab chiqarish	Normativ usul

*Mavzuga doir ilmiy adabiyotlar hamda rasmiy internet manbalari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Ushbu jadval usullarni qiyosiy ravishda tahlil qilib, ularning har biri turkumi, mohiyati, qo'llanish sohasi hamda asosiy afzalliklarini tizimli tarzda ochib beradi. Bunday yondashuv korxonalariga ishlab chiqarishning real sharoitlariga eng mos keladigan hisoblash va tahlil usulini tanlashda muhim amaliy vosita bo'lib xizmat qiladi. Chunki xarajatlarni hisobga olish usulining to'g'ri tanlanishi mahsulot tannarxining aniqligi, resurslardan samarali foydalanish hamda boshqaruv qarorlarining ishonchliligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Analitik usullar guruhiga buyurtmali, jarayonli, bosqichli, partiyali va normativ usullar kiradi. Ushbu usullar xarajatlarni aniq obyektlar – ya'ni buyurtmalar, ishlab chiqarish sexlari, texnologik bosqichlar yoki mahsulot partiyalari bo'yicha batafsil hisobga olish

tamoyiliga asoslanadi. Natijada har bir mahsulot yoki jarayon kesimida xarajatlarning shakllanish manbasi aniq ko'rinadi, bu esa ortiqcha sarflarni tezkor aniqlash va ularni optimallashtirish imkonini beradi.

Ularning qo'llanilishi bevosita ishlab chiqarishning turi, ommaviylik darajasi hamda texnologik jarayonning murakkablik darajasiga bog'liq. Masalan, buyurtmali usul odatda individual yoki kichik seriyali ishlab chiqarishda qo'llanilsa, jarayonli usul uzluksiz va ommaviy ishlab chiqarish tizimlarida samarali hisoblanadi. Bosqichli va partiyali usullar esa ishlab chiqarish jarayoni bir nechta texnologik bosqichlardan iborat bo'lgan hollarda qo'llaniladi. Normativ usul esa xarajatlarni oldindan belgilangan me'yorlar asosida rejalashtirish va nazorat qilish imkonini beradi.

Tannarx hisoblash usullari*

Usul nomi	Turkumi	Mohiyati	Qo'llanish sohasi	Afzalligi
2. Tannarx birliklarini hisoblash usullari				
To'g'ri (direct) hisoblash	Analitik	Mahsulot birligiga to'g'ridan-to'g'ri xarajatlar hajmini bo'lish orqali tannarx aniqlanadi.	Bir turdagi mahsulot ishlab chiqarish	Aniqlik
	Aniqlik			
Koeffitsiyentli usul	Analitik	Har xil turdagi mahsulotlar uchun o'lchov koeffitsiyenti belgilanadi; shartli birlikka xarajatlar tarqatiladi.	Bir xomashyodan ko'p turdagi mahsulot ishlab chiqarish	Solishtirma tahlil
Proportsional usul	Analitik	Umumiy xarajatlar belgilangan asos (narx, og'irlik, hajm) nisbatida tarqatiladi.	Qo'shma va yonilgi ishlab chiqarish	Moslashuvchanlik
Qoldiq usuli	Kompleks	Asosiy mahsulot tannarxi yonilgi (chiqindi)ning rejali narxi chegirib tashlangach aniqlanadi.	Kimyo, neft va gaz ishlab chiqarish	Yonilgini hisobga olish
Kombinatsiyalashgan usul	Kompleks	Bir nechta usulning birga qo'llanilishi; murakkab texnologik jarayonlar uchun mos	Ko'p tarmoqli korxonalar	To'liqlik
«Direkt-kosting» usuli	Normativ	Faqat o'zgaruvchi xarajatlar tannarxga kirradi; doimiy xarajatlar davriy xarajat sifatida hisobdan chiqariladi.	Boshqaruv hisobi, qaror qabul qilish	Boshqaruv tahlili

*Mavzuga doir ilmiy adabiyotlar hamda rasmiy internet manbalari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Hisoblash usullari guruhiga to'g'ri, koeffitsiyentli, proporsional, qoldiq va kombinatsiyalashgan usullar, shuningdek «direkt-kosting» usuli kiradi. Bu usullar mahsulot birligiga to'g'ri keluvchi xarajatlar miqdorini turli matematik va iqtisodiy mezonlar orqali aniqlashga xizmat qiladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, yagona universal usul mavjud emas - har bir korxonada ishlab chiqarish xususiyati, xarajatlar tuzilmasi va boshqaruv maqsadlaridan kelib chiqqan holda usul tanlashi lozim. Zamonaviy amaliyotda ko'pchilik korxonalar bir nechta usulni birgalikda - ya'ni kombinatsiyalashgan yondashuv asosida qo'llaydi. Bu usullarni birgalikda o'rganish va tizimlashtirish korxonalar uchun tannarxni aniq, operativlik bilan va iqtisodiy asoslangan tarzda hisoblash imkonini beradi.

Boshqaruv hisobi tizimida xarajatlarni hisobga olish usullarini quyidagi mezonlarga ko'ra guruhlash mumkin: 1) yuzaga kelgan vaqt; 2) qo'shishning to'liqligi; 3) ishlab chiqarish jarayoniga munosabat.

Boshqaruv hisobi va moddiy xarajatlarni nazorat qilish korxonaning hayotiy aylanish siklini yaxshilashga qaratilgan.

Xulosa va takliflar.

Boshqaruv hisobi va boshqaruv tizimida moddiy xarajatlarni nazorat qilish nafaqat joriy xarajatlar tarkibiy qismini hisoblash va nazorat qilish, balki barcha ishlab chiqarish va boshqaruv xarajatlarini, biznes bosqichlari va biznes jarayonlarini rejalashtirish, hisobga olish va nazorat qilish imkonini beradigan vositalardir.

Boshqaruv hisobi tizimidagi xarajatlar korxonaning maqsad va vazifalariga qarab hisoblanishi kerak. Nazorat doimiy ravishda amalga oshirilishi kerak va berilgan vazifalarga bog'liq emas, chunki buxgalteriya hisobining to'g'riligi va aktivlarning saqlanishi bunga bog'liq.

Boshqaruv hisobidagi standart rejalashtirish sxemasi yordamchi sxema bo'lishi mumkin. Moddiy xarajatlarni rejalashtirish uchun tovar-moddiy zahiralarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash, joriy ombor qoldiqlarini tahlil qilish kerak (agar ishlab chiqarish jarayonida ishlab chiqarish hisobini tashkil etish bo'sh inventar qoldiqlari mavjudligini nazarda tutsa, ya'ni ma'lum bir mahsulot ishlab chiqarish uchun ajratilmagan bo'lsa). mahsulot, keyin ombor qoldiqlari tahliliga tugallanmagan ish tahlilini qo'shamiz).

Tovar-moddiy zahiralarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash uchun davr uchun ishlab chiqarish rejasining hajmi, tuzilishi va mahsulotning turlari bo'yicha tarkibi, shuningdek, har bir tovar-moddiy zahiralarning tannarxi to'g'risida ma'lumotlar talab qilinadi.

Bundan tashqari, inventarizatsiyaga bo'lgan ehtiyojni hisoblashning har bir

elementi o'ziga xos o'zgarishlarga ega, ular rejalashtirishda e'tiborga olinishi kerak, chunki ular jiddiy xatolikka olib kelishi mumkin. Mahsulotning texnologik tarkibi texnologik yo'qotishlar va mos mahsulotlarning rentabellik foizini hisobga olgan holda materiallarning iste'mol darajasi, shuningdek, ma'lum bir sohaga xos bo'lgan boshqa korrelyasiya koeffitsientlarini o'z ichiga olishi lozim.

Bugungi kun talablariga javob beradigan bunday buxgalteriya hisobini tashkil etishni ta'minlash uchun xalqaro standartlar asosida materiallarning sintetik hisobini yaratish zarur.

O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonuni va 21-sonli BG'MS schyotlar rejasi va uni qo'llash bo'yicha ko'rsatmalarga muvofiq korxonalar tashqaridan qabul qilingan va ishlab chiqarishga chiqarilgan moddiy boyliklarni haqiqiy sotib olish qiymati bo'yicha hisobga olishlari shart. Ushbu usulni qo'llashda moddiy boyliklarni (xarid qilish uchun) sotib olish bo'yicha barcha hisob-kitob operatsiyalari 1510 – "Moddiy boyliklarni sotib olish va sotish" schyotida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi 16-fevral 2024-yildagi PF-36-son Farmoni <https://lex.uz/docs/6802687>
2. Кондратова И.Г. Учет материальных затрат и контроль за их распределением // Экономический анализ: теория и практика 9-114 (2008).
3. Османов А.А., Ибрагимова А.Х. Учет материальных затрат [Текст] / А.А. Османов // Совершенствование учета, анализа и контроля как механизмов информационного обеспечения устойчивого развития экономики. – 2015. № 1. С. 335-338.
4. Боброва Е.А Концепция управления материальными затратами в АПК. [Текст] / Е.А. Боброва // Формирование концепции управления бб себестоимостью продукции предприятий агропромышленного комплекса – Орел, 2016. С. 108-156.
5. Захаров И. В., Калачева О. Н. Бухгалтерский учет и анализ [Текст]: учебник для студентов образовательных учреждений СПО, обучающихся по экономическим специальностям / И. В. Захаров, О. Н. Калачева; науч. ред. И.М. Дмитриева; Российский эконом. ун-т им. Г.В. Плеханова. – М.: Юрайт, 2016. – 424 с.